

ANOTÁCIE

PEKÁR, M.: Východné Slovensko 1939 – 1945. Prešov: Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, 2007, 180 s. (P. SOKOLOVIČ)

Na pôde Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity vyšla v roku 2007 zaujímavá monografia historika Martina Pekára Východné Slovensko 1939 – 1945. Autor už v úvode naznačil, že bude venovaná vybraným aspektom politických dejín Šariško-zemplínskej župy v rokoch 1. Slovenskej republiky. Slovo „vybraným“ akiste nepoužil bezúčelovo. Práca sa nesnaží byť ucelenou monografiou a prierezom všetkých aspektov regionálnej histórie, to však neznamená, že by jej tento fakt musel uberať na kvalite. Istotne obohatí knižnicu každého, kto sa zaujíma o dejiny 1. Slovenskej republiky a východného Slovenska.

Pekár sa rozhodol maximálne vyťažiť archívne fondy regionálneho charakteru. Výsledky výskumu komplexných dejín rokov 1938 – 1945 preberá zväčša z už publikovaných prác predchodcov. V tejto súvislosti zaujímavovo z hľadiska zamerania práce vyznieva autorov relatívne obsiahly exkurz, v ktorom sa snažil podať prierez doterajšieho výskumu s tematikou Šariško-zemplínskej župy. Konfrontácia s výsledkami výskumu historikov z predchádzajúceho obdobia je v diele veľmi dôležitá, no Pekár tu preukázal zjavne dobrú orientáciu v historiografii o skúmanom období.

V prvej kapitole mapuje zasadenie regiónu /župy/ do politického kontextu nového štátu. Ťažiskom monografie je však najmä analýza spoločensko-politických, ako i čisto politicko-straníckych aspektov. Tematicky ju teda možno rozdeliť na dve základné línie. Prvá skúma celkové ovzdušie a spoločenskú podmienenosť špecifik východného Slovenska a autor sa v nej snažil poňať problematiku v širšom kontexte a začleniť župu do celkového systému. V druhej línii autor analyzuje situáciu najmä z pozície akejsi straníckosti. Je pritom zaujímavé, že sa nevenuje len činnosti ľudovej strany a jej vplyvu na priebeh udalostí, reflektuje aj činnosť strán národnostných menšín. Podrobne rozoberá fungovanie a organizačnú štruktúru nemeckej, maďarskej, ako i rusínskej politickej reprezentácie, čo v regionálnom kontexte dopĺňa množstvom doplňujúcich a prehľadných tabuliek a grafov. Dôležitým medzníkom v ich vývoji bol najmä rok 1941, v ktorom sa 1. Slovenská republika spolupodieľala na vojne Nemecka proti Sovietskemu zväzu. Najmä východ krajiny bol zasiahnutý prípravami na vojnu a následným konfliktom, preto z hľadiska rozčlenenia práce a jej regionálneho zamerania si zvolil autor vhodný dátum. Ako sám hovorí, mal veľký vplyv na spoločensko-politický život župy a zmeny vo fungovaní štátneho aparátu reprezentovaného

HSLŠ. Preto v analýze po línii skúmania činnosti a organizácie politických strán pokračuje v dvoch rovinách pred a po roku 1941, prakticky však zostáva pri tej istej tematike, len s odlišným časovým zameraním.

V súvislosti s časovým rozdelením práce zaujme ešte jeden fakt. Aj keď jej názov zväzda myslieť si, že sa bude striktnie pridržiavať rozpätia rokov 1939 – 1945, nie je tomu vcelku tak. V prvom prípade načrel autor do roku 1938, kedy získali Slováci autonómiu v rámci ešte spoločného štátu s Čechmi. Obdobiu tzv. druhej republiky venuje v nadväznosti na postavenie územia východného Slovenska i samostatnú kapitolu. Správne pochopil, že problematika 1. Slovenskej republiky musí nadväzovať genézou na predchádzajúce právne postavenie, ktoré ovplyvňovalo i dianie v neskoršej Šariško-zemplínskej župe. Na druhej strane si vcelku logicky vybral za druhý medzník rok 1945, taktiež to však neplatí absolútne. Poslednú časť monografie totiž venoval postaveniu skúmaného územia v posledných mesiacoch fungovania režimu. Napriek tomu, že sa s východným Slovenskom spája v súvislosti so silnejúcimi bojmi koncom roka 1944 a obsadením Červenou armádou v druhej polovici januára 1945 množstvo historicky zaujímavých udalostí, autor toto pohnuté obdobie len načrtol a nechal otvorené, snád' pre ďalšiu vedeckú prácu. Táto časť je postavená najmä na analýze prameňov regionálneho pôvodu, autor v nej rozoberá problémy východného Slovenska s evakuáciou a celkovú situáciu v tejto časti krajiny súvisiacu s blížiacim sa príchodom Červenej armády. Zvlášť cenné sú sondy do nálad v spoločnosti, ktoré možno v súvislosti s postupne doznievajúcim režimom aplikovať na celé územie Slovenska. Mnohé aspekty vnútorných procesov župy autor nemohol hlbšie rozanalyzovať a len ich načrtol, z hľadiska reflexie spoločensko-politických mechanizmov však zhodnotil všetky podstatné fakty. Zaujímavosťou je, že viac priestoru, ako je to u podobných prác obvyklé, venoval rómskej, resp. cigánskej problematike. Táto téma sa popri židovskej otázke i v regionálnych dejinách dostáva často do úzadia, autor sa však rozhodol venovať jej väčší priestor, čo jeho práci určite len prospelo. Aj v tomto prípade pomohol čitateľovi v orientácii využitím množstva tabuliek a grafov, ktoré dodali nielen kapitole, ale i monografii na prehľadnosti, pútavosti i historickej a vedeckej hodnote.

Dielo Martina Pekára je cenným príspevkom k regionálnej historiografii, o ktorý sa môže oprieť ďalší špecifický výskum vybraných problematik histórie župy, alebo jej celkov, miest, dedín. Treba len dúfať, že jeho počín budú nasledovať ďalší autori, ktorí poodhalia čaro skryté v regionálnych dejinách Slovenska.